

ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG

II/3012/2012

Az Alkotmánybíróság teljes ülése jogszabály alkotmányellenességének utólagos vizsgálatára irányuló indítvány alapján indult eljárásban, ideiglenes intézkedés tárgyában – *dr. Pokol Béla és dr. Szívós Mária* alkotmánybírók különvéleményével – meghozta a következő

h a t á r o z a t o t:

1. Az Alkotmánybíróság a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény 8. §-ának 2012. július elsejei hatálybalépését felfüggeszti.

2. Az Alkotmánybíróság megállapítja: ha a felfüggesztő döntés hatályát vesztené, a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény 8. §-a hatálybalépésének időpontja – az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény 61. § (4) bekezdése alapján – 2013. június 29.

Az Alkotmánybíróság ezt a határozatát a Magyar Közlönyben közzéteszi.

I n d o k o l á s

I.

1. Az alapvető jogok biztosa az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (a továbbiakban: Abtv.) 24. § (2) bekezdése alapján kezdeményezte, hogy az Alkotmánybíróság vizsgálja meg és az Abtv. 41. § (1) bekezdésében biztosított jogkörében semmisítse meg a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (a továbbiakban: Csvt.) 7. §-át, mivel az ellentétes az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésében, az Alaptörvény II. cikkében (emberi méltósághoz való jog), az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdésében (egyenlő bánásmód követelménye), valamint az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében foglaltakkal.

Kérte a Csvt. 8. §-ának vizsgálatát is, mert az ellentétes az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében (jogállamiság elve) foglaltakkal.

Indítványozta, hogy az Alkotmánybíróság az Abtv. 32. § (1) bekezdésében és 42. § (1) bekezdésében biztosított jogkörében mondja ki: hogy a Csvt. 7. §-a nemzetközi szerződésbe ütközik, mivel ellentétes az 1993. évi XXXI. törvényben kihirdetett, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) 8. cikkében foglaltakkal.

Indítványozta az Abtv. 61. § (2) bekezdésére hivatkozással, hogy az Alkotmánybíróság a már kihirdetett és 2012. július 1-jén hatályba lépő Csvt. 7. és 8. §-ának hatálybalépését az indítvány elbírálásáig függessze fel, mivel az érintettek alapvető jogainak védelme és a jogbiztonság követelményének érvényesülése érdekében azonnali intézkedésre van szükség.

2.1. Az indítványozó szerint a Csvt. a családi jogállás keletkezésével kapcsolatban a 7. § (1) és (2) bekezdésében rögzíti a család fogalmát. Az (1) bekezdés szerint „a család a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága vagy egyenesági rokoni kapcsolat, vagy a családba fogadó gyámság”. A (2) bekezdés kimondja, hogy az „egyenesági rokoni kapcsolat leszármazással vagy örökbefogadással jön létre”.

A Csvt. értelmében a család alapja a társkapcsolatok köréből kizárólag egy férfi és egy nő házassága lehet. Az Alaptörvény L) cikk értelmében a házasság intézménye a férfi és nő között, önkéntes elhatározáson alapuló életközösség esetén választható megoldás. A jogilag is elismert társkapcsolatoknak azonban jelenleg számos egyéb formája is megkülönböztethető. Különnemű párok a) a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) szerinti tényleges, ún. de facto élettársi kapcsolatban élhetnek; b) a bizonyítás megkönnyítése végett – döntésüktől függően – kérhetik az Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartásába való bejegyzésüket; c) választhatják a házasságot. Az azonos nemű párok is a) élhetnek de facto élettársi kapcsolatban; b) kérhetik az Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartásába való bejegyzésüket; vagy c) választhatják a 2009. évi XXIX. törvényben szabályozott bejegyzett élettársi kapcsolatot. Az indítvány szerint így a Csvt. 7. §-a a bejegyzett élettársi közösséget „választó” személyeket szexuális irányultságuk alapján különbözteti meg az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében biztosított, magán- és családi életükhöz való joguk tekintetében.

Az alapvető jogok biztosa utalt arra is, hogy ez a szabályozás ellentétes az Alaptörvény XV. cikkének (2) bekezdése szerinti diszkrimináció tilalmával.

A család fogalmának restriktív használata az alapvető jogok biztosa szerint sérti az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében biztosított magán- és családi élethez való jogot, és ellentétes az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Európai Egyezményének 8. cikkével is.

2.2. Az indítvány szerint Csvt. 8. § (1) bekezdése előírja, hogy „végintézkedés hiányában történő öröklés (a továbbiakban: törvényes öröklés) esetében öröklésre elsősorban törvényben meghatározott rokonsági fokig az egymással egyenesági vagy oldalági rokonságban, illetve az örökbefogadási kapcsolatban állók és a házastárs jogosult.” A Csvt. 8. § (2) bekezdése alapján pedig „az állam és más személyek törvényes öröklésének csak az (1) bekezdésben említett személyek hiányában lehet helye”. A (3) bekezdés úgy szól, hogy „az örökhagyó házastársát pedig külön törvényben szabályozottak szerint özvegyi jog illeti meg”. A Csvt. 8. § (4) bekezdése végül rögzíti, hogy „kötelesrész illeti meg az örökhagyó leszármazóját, házastársát, továbbá szülőjét, ha az öröklés megnyíltakor az örökhagyó törvényes örököse vagy végintézkedés hiányában az lenne. A kötelesrész mértékét, alapját, számítását, kiadását, továbbá a kötelesrészből való kitagadás részletes szabályait külön törvény tartalmazza.”

Az öröklésre, ezen belül a törvényes öröklés rendjére vonatkozó alapvető szabályokat a Ptk. III. cím LII. fejezete tartalmazza. A Ptk. 607. § (1) bekezdése alapján törvényes örökös elsősorban az örökhagyó gyermeke, a 607. § (4) bekezdése ugyanakkor előírja, hogy ha leszármazó nincs, a házastárs vagy a bejegyzett élettárs örököl. A Ptk. tehát lehetővé teszi, hogy végrendelkezés hiányában az azonos nemű párok esetében – figyelemmel arra, hogy esetükben nincs lehetőség házasságkötésre – a bejegyzett élettárs örököljön élettársa után. Az alapvető jogok biztosa szerint a szabályozás összhangban van az alkotmánybírószági gyakorlatban, elsősorban a 32/2010. (III. 25.) AB határozatban (ABH 2010, 194.) és a 154/2008. (XII.17.) AB határozatban (ABH 2008, 1203) lefektetett elvekkel. Az indítványozó szerint eleve nem világos, hogy a családvédelmi törvény mindezzel párhuzamosan miért tartalmaz a törvényes öröklésre vonatkozó párhuzamos keretszabályokat, alkotmányossági szempontból ugyanakkor egyértelműen aggályos, hogy a Csvt. 8. §-a nincs összhangban a Ptk. 607. §-ával, ugyanis említést sem tesz a bejegyzett élettársak – leszármazó hiányában történő – törvényes öröklési lehetőségéről.

II.

1. Az Alkotmánybíróság elsőként azt vizsgálta, hogy a jogszabály hatálybalépésének

felfüggesztését lehet-e önálló indítványban kezdeményezni, vagyis erről az Alkotmánybíróságnak minden esetben külön, formális döntést kell-e hoznia, vagy az erre irányuló javaslat csak figyelemfelhívás.

A felfüggesztésnek akkor van helye, ha az Alkotmánybíróság a „vizsgálata során” valószínűsíti alaptörvény-ellenesség fennállását. Vagyis nem az indítványozásra egyébként jogosultnak, hanem az Alkotmánybíróságnak van joga észlelni, hogy az alaptörvény-ellenesség valószínű.

Az Alkotmánybíróság ezt a „vizsgálata során” észleli. Ez feltételezi azt, hogy az Alkotmánybíróság vizsgálódása az alaptörvény-ellenesség megállapítását illetően már folyamatban van, az érdemi döntés előkészítése megkezdődött, vagyis az indítvány érdemi eljárás lefolytatására alkalmas.

Utólagos absztrakt normakontroll eljárásban (Abtv. 24. §) minderre figyelemmel nem lehet önálló, és külön elbírálásra váró indítványnak tekinteni az indítványozásra jogosultnak azt a javaslatát, hogy az Alkotmánybíróság a jogszabály hatálybalépését függeszse fel. Az indítvány e része javaslat, amely megkönnyítheti az Alkotmánybíróság észlelését, de formális döntést erről – ha az Alkotmánybíróság nem ért vele egyet – az Abtv. értelmében nem kell hozni.

Másrészt az Alkotmánybíróság erre irányuló indítványozói javaslat nélkül is, hivatalból észlelheti, ha felfüggesztésnek helye van.

2. Az Abtv. 61. § (2) bekezdése alapján, „ha az Alkotmánybíróság a 24. §-ban meghatározott hatáskörében (utólagos normakontroll eljárásban) kihirdetett, de hatályba még nem lépett jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés vizsgálata során az alaptörvény-ellenesség fennállását valószínűsíti, kivételesen felfüggesztheti az indítványban megjelölt jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés hatálybalépését, ha súlyos és helyrehozhatatlan kár vagy hátrány elkerülése, az Alaptörvény vagy a jogbiztonság védelme érdekében azonnali intézkedésre van szükség”.

A felfüggesztés számos feltétel egyidejű teljesülése esetén lehetséges. Csak hatályba nem lépett jogszabály hatálybalépését lehet felfüggeszteni. A felfüggesztés kivételes lehet. Feltétel, hogy a felfüggesztésre „súlyos és helyrehozhatatlan” következmény elkerülése érdekében kerülhet sor, ezek együttes feltételek. Ha a hatálybalépésnek nincs közvetlen következménye, vagy az nem súlyos, vagy súlyos, de nem helyrehozhatatlan, vagy helyrehozhatatlan, de nem súlyos – nincs helye felfüggesztésnek. Feltétel, hogy a következmény összességében hátrányos lenne. Feltétel annak valószínűsítése is, hogy ezt a következményt a hatálybalépés önmagában vagy kényszerű jogalkalmazói lépések révén, belátható időn belül okozná.

Feltétel, hogy a felfüggesztési intézkedésnek az Alaptörvény védelmét kell szolgálnia, vagy a jogbiztonság védelme érdekében kell történnie; önmagában nemzetközi szerződés feltételezett sérelmére hivatkozva nincs helye felfüggesztésnek.

Az Abtv. értelmében „jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés” felfüggesztésének lehet helye. Vagyis az Alkotmánybíróság meghatározhatja, hogy valamely jogszabály egészének, vagy csak bizonyos részeinek a hatálybalépését függeszti fel.

Az Alkotmánybíróság külön vizsgálta, hogy a Csvt. 7. és 8. §-a tekintetében a feltételek fennállnak-e. Arra a következtetésre jutott, hogy a fenti feltételek a Csjt. 8. §-ával összefüggésben teljesültek.

2.1. A Csvt. 8. §-a öröklési jogi szabályokról szól. Mind a négy bekezdése utal a házastárs jogaira.

Az öröklésre, ezen belül a törvényes öröklés rendjére vonatkozó alapvető szabályokat a Ptk. III. cím LII. fejezete tartalmazza. A Ptk. 607. § (1) bekezdése alapján törvényes örökös

elsősorban az örökhagyó gyermeke, a 607. § (4) bekezdése ugyanakkor előírja, hogy ha leszármazó nincs, a házastárs *vagy* a bejegyzett élettárs örököl.

A Ptk. tehát lehetővé teszi, hogy végrendelkezés hiányában az azonos nemű párok esetében – figyelemmel arra, hogy esetükben nincs lehetőség házasságkötésre – a bejegyzett élettárs örököljön élettársa után. A szabályozás összhangban van a korábbiakban már említett alkotmánybírói gyakorlat, elsősorban 32/2010. (III. 25.) AB határozatban (ABH 2010, 194.) és a 154/2008. (XII.17.) AB határozatban (ABH 2008, 1203) lefektetett elvekkel.

Alkotmányossági szempontból aggályos, hogy a Csvt. 8. §-a nincs összhangban a Ptk. 607. §-ával, mert nem tesz említést a bejegyzett élettársak – leszármazó hiányában történő – törvényes öröklési lehetőségéről.

Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése alapján Magyarország független, demokratikus jogállam. Az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján ennek a jogállami minőségnek nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. A jogbiztonság az állam – s elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára. A jogbiztonság nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát [9/1992. (I. 30.) AB határozat, ABH 1992, 59, 65-66.]. Habár törvényi rendelkezések összeütközése miatt önmagában alaptörvény-ellenesség nem állapítható meg, ha a szabályozás ellentmondása jogszabály-értelmezéssel nem oldható fel, és ez anyagi alkotmányellenességhez vezet, vagy a normaszövegek értelmezhetetlensége konkrét alapjogi sérelmet okoz, akkor törvényi rendelkezések kollíziója miatt is alaptörvény-ellenesség állapítható meg [35/1991. (VI. 20.) AB határozat, ABH 1991, 175, 176-177.].

A Csvt. 8. §-ának vizsgálata során az alaptörvény-ellenesség fennállása valószínűsíthető az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében rögzített jogállamiság elve és a belőle levezethető jogbiztonság követelménye alapján. A törvényes öröklés vonatkozásában a Ptk. és a Csvt. között nincs összhang. A Ptk. öröklési rendje szerint a bejegyzett élettárs egyértelműen a házastárssal azonos szinten örököl, a Csvt. normaszövege ezzel ellentétben komoly bizonytalanságot okoz, mert „elsősorban” a rokonok és a házastárs öröklésére utal. Előfordulhat például az a helyzet, hogy – leszármazó hiányában – a Ptk. alapján a bejegyzett élettársi kapcsolatban élő örökhagyó élettársa, míg a Csvt. alapján az örökhagyó testvére a törvényes örökös. A jogalkalmazói gyakorlatban ez jogértelmezéssel feloldhatatlan bizonytalanságot okozhat, ezért az Alkotmánybíróság a Csvt. 8. §-a hatálybalépését felfüggesztette.

A felfüggesztésről szóló határozatnak rendelkeznie kell arról is, hogy ha a felfüggesztő döntés hatályát vesztené, akkor a Csvt. 8. §-a mikor lép hatályba. Az Alkotmánybíróság erre az esetre – az Abtv. 61. § (4) bekezdése alapján – meghatározta, hogy a Csvt. 8. §-a hatálybalépésének időpontja 2013. június 29.

Budapest, 2012. június 26.

*Dr. Paczolay Péter s. k.,
az Alkotmánybíróság elnöke,
előadó alkotmánybíró*

*Dr. Balogh Elemér s. k.,
alkotmánybíró*

*Dr. Balsai István s. k.,
alkotmánybíró*

*Dr. Bragyova András s. k.,
alkotmánybíró*

*Dr. Dienes-Oehm Egon s. k.,
alkotmánybíró*

*Dr. Holló András s. k.,
alkotmánybíró*

*Dr. Kiss László s. k.,
alkotmánybíró*

*Dr. Kovács Péter s. k.,
alkotmánybíró*

*Dr. Lenkovics Barnabás s. k.,
alkotmánybíró*

*Dr. Lévy Miklós s. k.,
alkotmánybíró*

*Dr. Pokol Béla s. k.,
alkotmánybíró*

*Dr. Stumpf István s. k.,
alkotmánybíró*

*Dr. Szalay Péter s. k.,
alkotmánybíró*

*Dr. Szívós Mária s. k.,
alkotmánybíró*

A kiadmány hitelélül:

Nem értek egyet a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény 8.§. hatályba lépésének felfüggesztésével, melyet a többségi határozat rendelkező része tartalmaz.

Ezt a döntést már formai okokból sem lehet elfogadni. E kivételes rendelkezésre ugyanis az Alkotmánybíróság csak a beadott indítvány vizsgálata során juthat, de a vizsgálatot megelőzően - ahogy a jelen esetben történt – nincs erre mód az Abtv. 61. § (2) bekezdése értelmében. Az indokolás II. részének 1) pontja helyesen érvel, hogy ezen intézkedés alkalmazása vonatkozásában az alapjogi biztos nem is rendelkezik javaslati joggal, és az Alkotmánybíróság is csak a vizsgálat során felvetődő súlyos és helyrehozhatatlan kár vagy hátrány bekövetkeztének észlelése esetén folyamodhat ehhez. E helyes érvelés után azonban a többségi határozat nem visszautasítja a jogosulatlan indítvány e részét, hanem csak a formális döntés hozatal kötelezettségének hiányát konstatálja ebben a tekintetben. Ezzel a megoldással az Alkotmánybíróság ténylegesen precedenst teremt ahhoz, hogy a jövőben is túllépjen az alapjogi biztos a felhatalmazásán, és most már e határozatra hivatkozva is vindikálja magának a felfüggesztéshez a javaslati jogot. Ez a számára történő hatáskörbővítés a felfüggesztés előfeltételét sérti, mert ezzel a vizsgálat elkezdése előtt az összefüggések tényleges feltárása és a súlyos és elháríthatatlan károk vagy hátrányok független mérlegelése esik el az Alkotmánybíróság részéről. A jelen esetben ez is hozzájárult ahhoz, hogy - mint a következőkben látható lesz - a többségi határozat az Alaptörvény vonatkozó rendelkezéseinek mélyreható elemzése és a vonatkozó polgári jogi szabályok megfelelő mélységű vizsgálata előtt adott helyt az alapjogi biztos felfüggesztési kérelmének.

Az Alaptörvény L) cikke nyilvánvalóvá teszi, hogy - a korábbi Alkotmánnyal szemben - az alkotmányozó hatalom a családot *mint a nemzet fennmaradásának alapját* helyezte alaptörvényi védelem alá, és ez a jogilag elismert tartós párkapcsolatok közül csak a gyerekek nemzésére alkalmas kapcsolatokat emelte ebbe a formába. A bejegyzett élettársi kapcsolat, mely az egyneműek közötti tartós párkapcsolat jogi formáját jelenti, ebbe a megfogalmazásba nem fér bele. Ez az alkotmányozó döntése volt, melyhez az Alkotmánybíróságnak és minden más magyar állami szervnek alkalmazkodnia kell. Ám ebből nem következik, hogy a családnak nem, de tartós párkapcsolatnak jogilag elismert bejegyzett élettársak között a törvényes öröklés rendje ne lenne megoldott.

A ma hatályos Polgári Törvénykönyv 607.§. (4) bekezdése rögzíti: „Ha leszármazó nincs, a házastárs vagy a bejegyzett élettárs örököl.” Az, hogy a most vitatott családvédelmi rendelkezésben csak a házastárs kifejezés szerepel, a bírói jogalkalmazás értelmezési munkája felé jelent majd feladatot, hogy összhangba hozza ezt a törvényhelyet az öröklés rend alapvető kódexének vonatkozó szabályával. Ilyen jogértelmezési munka azonban, mely komolyabb esetekben a legfelső ítélkezési fórum jogegységi határozatával vagy egy irányban kialakított állandó bírói gyakorlattal rendezhető, nagy tömegben fordul elő a polgári jogi ítélkezésben éppúgy, mint a jog többi részében. Ez az értelmezési dilemma tehát nem teszi szükségessé, hogy az Alkotmánybíróság beavatkozzon, és már hatályba lépés előtt felfüggeszse a vitatott törvényi rendelkezést. Annál is kevésbé, mert az évek óta előkészítés alatt álló és most már a végső fázisba már eljutott új Ptk. a vonatkozó rendelkezésében egyértelműen megoldja a helyzetet: a házastársi és az bejegyzett élettársi kapcsolatot egy általános szabállyal egymással helyettesíthető kifejezéssé teszi: „7:64. §. Az örökhagyó bejegyzett élettársa törvény szerint úgy örököl, mint az örökhagyó házastársa, és a törvényes öröklés házastársra vonatkozó szabályait megfelelően kell alkalmazni az örökhagyó bejegyzett élettársára”. (Hetedik könyv 7:64.§-t (Bejegyzett élettárs öröklése).

A fenti elemzések azt mutatják, hogy a rendes bírósági ítélkezés és a törvényi rendelkezéseket konkretizáló állandó bírói gyakorlatok kialakult rendje meg tudja oldani az alapjogi biztos által vitatott rendelkezések értelmezési dilemmáit, így csak egyfajta

alkotmánybírósági aktivizmus vihette el a különvéleményemben elutasított többségi határozatot a felfüggesztési döntés meghozatalára.

Budapest, 2012. június 27.

Dr. Pokol Béla s. k.,
alkotmánybíró

A különvéleményhez csatlakozom.

Budapest, 2012. június 27.

Dr. Szívós Mária s. k.,
alkotmánybíró

A kiadmány hiteléül: